

HeemWee

-
- 1 Een bijzondere gevelsteen
 - 2 Heen en Weer, Heen en Weer
 - 3 De ambtsketen van de burgemeester
 - 4 Achterom bij

HeemWee

In dit nummer:

HeemWee van Angrisa Heem-
kundekring Engelen
verschijnt 3 x per jaar en wordt
in eigen beheer uitgegeven.
Leden krijgen het blad
gratis toegezonden.
Losse nummers zijn
te koop voor € 2,50.

Redactie:

Wilton Desmense

Vormgeving

Henriëtte Muskens Sars

- 3 Angrisa ledenvergadering en lezing
- 4 Een bijzondere gevelsteen
- 9 Heen en Weer, Heen en Weer
- 14 Column
- 17 De ambtsketen van de burgemeester
- 20 Achterom bij...

Coverfoto.

Achterstraat vanuit de Dorpstraat
in 1981. Rechts van het midden het
woonhuis Achterstraat 10.

Fotoverantwoording

Cover:

Henk Brants

Foto 1:

Michel van Dam

Foto 2:

Collectie Bertie Geerts

Foto 3, 26:

BHIC

Foto 4, 13, 14, 15, 17, 27:

Erfgoed 's-Hertogenbosch

Foto 5, 8, 9, 10, 11, 22, 23 a+b, 31, 32:

Angrisa archief

Foto 6:

Google earth

Foto 7:

Rijkswaterstaat

Foto 12:

Prov. N.Br. courant het Huisgezin

Foto 16:

gevelstenen.net

Foto 18:

C van Haaren Kempenaars

Foto 19:

Stadsarchief Den Bosch

Foto 20:

Amsterdam Museum

Foto 21:

Coll. Icones Leidenses, Universi-
teitsbibliotheek Leiden

Foto 24:

Fotopersbureau Het Zuiden

Foto 25:

Fam. Den Dekker

Foto 29, 30:

Willy Huijsmans-Kusters

ALGEMENE LEDENVERGADERING EN LEZING

Graag nodigt het bestuur van Heemkundekring Angrisa u uit voor de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering.

Datum: zondag 21 mei 2023 om 14.30 uur in de Engelenburcht.

Na een pauze volgt om 15.30 uur een lezing.

Tijdens deze lezing wordt u meegenomen in het verhaal over het Engelse vliegtuig dat in de Henriëttewaard is neergestort. De lichamen van de beide bemanningsleden, Dean en Slade, werden op het kerkhof aan de Diezekant begraven.

Daarnaast zal aandacht worden besteed aan een door Angrisa uit te geven boek over de hier in 1944 bij de bevrijding op tragische wijze om het leven gekomen inwoners.

Beoogde sprekers zijn Ernst-Jan van Loenen en Frans Lucas, beiden lid van Angrisa.

Duur van de lezing ± 45 minuten

De lezing is voor leden gratis bij te wonen. Niet-leden zijn van harte uitgenodigd. Zij betalen €4,00 incl. een kop koffie of thee

Zondag 21 mei 2023
De Engelenburcht
Heuvel 18, Engelen
Aanvang 15.30 uur

Engelen in de oorlog Vliegtuigcrashes in Engelse Gat en Henriëttewaard Ernst-Jan van Loenen

**Na afloop is er gelegenheid om met een drankje
na te praten en de boekentafel te bezoeken**

Toegang voor leden Angrisa gratis
Niet leden betalen € 4,00 inclusief kop koffie/thee

EEN BIJZONDERE GEVELSTEEN

Bertie Geerts

Gevelstenen komen voor sinds de tweede helft van de zestiende eeuw. Tot de achttiende eeuw werden zij gebruikt als een 'huisteken', omdat er destijds geen huisnummering bestond. Sommige gevelstenen konden betrekking hebben op het beroep van de eigenaar of bewoner van het pand. Andere vormen van gevelstenen zijn die met een jaartal met of zonder een naam.

Thans zijn er in Engelen nog verscheidene gevelstenen met jaartal en naam aanwezig, onder meer op de gevels van de panden Graaf van Solmsweg 77 (1854) en 79a (1859) en De Kerkhof 4-5 (1844). Er bestaat

nog een oudere gevelsteen en die is aanwezig op een locatie waar je hem niet zou verwachten.

Jaren geleden attendeerde Han Marjot (1930) mij op de aanwezigheid van deze gevelsteen in een achtermuur van zijn woning aan de Graaf van Solmsweg 79. Ik noteerde zijn vriendelijke attentie en beloofde een keer langs te komen. Maar onbedoeld kwam het er maar niet van. In het najaar van 2022 werd ik aan mijn belofte herinnerd toen ik hoorde dat het perceel te koop stond. Ik nam contact op met Han, verontschuldigde me, en vroeg of ik mijn belofte alsnog kon inlossen. Dat was gelukkig geen probleem.

De geschiedenis van Graaf van Solmsweg 79 had ik reeds eerder in de archieven onderzocht, maar ik kon zo niet bedenken wat voor gevelsteen het dan zou moeten zijn, laat staan wat er op vermeld stond. Ik verheugde me dan ook op het bezoek. Bij mijn eerste blik zag ik dat de gevelsteen was ingemetseld in een muur die in het verleden de achtermuur van een schuur moet zijn geweest. Aan deze muur is thans een serre gebouwd, waarna de muur werd gestuct, de gevelsteen werd vrijgehouden. Door de aanbouw van een serre kwam de gevelsteen inpandig te liggen en werd zo gevrijwaard van weersinvloeden.

De locatie van deze gevelsteen is wat ongewoon. Je zou deze eerder verwachten op een (voor)gevel van een pand en niet in een achtermuur van een voormalige schuur. Kijken we naar de tekst op de gevelsteen dan lezen we, deels afgekort: 'Gijsb. Rutg. Murray, Gerrit zoon, 6-7-1797'. Die datum moet een betekenis hebben, gerelateerd aan een gebouw. Het kan betrekking hebben gehad op een nieuwbouw of een verbouwing. De naam op de gevelsteen zegt iets over de persoon die erbij be-

**De bedoelde gevelsteen met de tekst :
'Gijsb. Rutg. Murray, Gerrit zoon, 06-07-1797'.**

trokken is geweest, waarschijnlijk de eigenaar. Laten we de naamspersoon op de gevelsteen eens uit de anonimiteit halen.

Gijsbertus Rutger Murray werd geboren in 1796 als zoon van Gerrit Murray (1765-1804) en Catharina van de Griendt (1764-1839) en overleed te Engelen op 17 januari 1848.

Behoort de gevelsteen oorspronkelijk bij dit pand? Om dat te onderzoeken gaan we terug naar 1797, het jaartal dat op de gevelsteen staat vermeld.

We kunnen hiervoor niet het kadaster raadplegen, dat werd pas in 1832 ingevoerd. We moeten dus verder terug en raadplegen de schepbank van Engelen. Daarin zijn onder meer verkoopakten van percelen in Engelen opgenomen.

We vinden een akte die we aan het perceel kunnen koppelen en waarin staat vermeld dat het pand (Graaf van Solmsweg 79) in 1797 bekend stond als café 'De Roode Leeuw'.

Een jaar eerder, in 1796, werd dit pand aange-

kocht door 'De Heilige Geest Armen van Engelen' met de bedoeling er Rooms Katholieke erediensten te houden. Zij kwamen daar op terug en weken uit naar een ander pand. Op die plaats zou later de eerste Rooms Katholieke kerk van Engelen verrijzen, maar dat terzijde. Terug naar 'De Roode Leeuw'. Na het besluit van 'De Heilige Geest Armen van Engelen' om toch maar niks met het pand te doen, kwam het opnieuw in de verkoop en werd het in 1797 aangekocht door Nicolaas Keukenschrijver (1743-1815), die het vervolgens verhuurde. Een andere akte vertelt ons dat dit pand in 1788 een flinke verbouwing had ondergaan, uitgevoerd door de destijds in Bokhoven woonachtige timmerman Arie van Selst (1758-1828). Van Selst voerde dit werk uit in opdracht van de toenmalige kastelein van De Roode Leeuw, Jan Blanken (1744-1821). Omdat we bij dit pand de naam Murray niet tegenkomen, is het dus niet waarschijnlijk dat de gevelsteen bij het huidige adres heeft behoord.

We gaan in dezelfde archieven op zoek naar Gerrit Murray, zijn naam staat immers op de gevelsteen. Na wat zoekwerk komen we uit bij een akte die we kunnen koppelen aan het huidige perceel Graaf van Solmsweg 85. Op 24 november 1789 wordt er voor dit perceel een huurcontract afgesloten door de eigenaar Thomas Brokx (1733-1789). De huurder is niemand minder dan meestersmid Gerrit Murray, die het pand met achtergelegen smederij voor een periode van 6 jaar, van 1 december 1789 tot eind november 1795, mag bewonen voor een jaarlijks bedrag van f 40,-. In het huurcontract is een aantal voorwaarden opgenomen. Een voorwaarde was dat de verhuurder samen met zijn vrouw Anna Maria Brokx-Suijkers tot zijn dood in het pand mag blijven wonen. Een andere voor-

waarde houdt in dat bij eventuele verkoop, Gerrit Murray het eerste recht van koop had. Ruim drie weken na het opstellen van het huur-

Het perceel Graaf van Solmsweg 85 in 1828 (rood omlijnd). Het kleine bouwsel op het perceel kan de smederij zijn geweest die in de huurakte wordt genoemd.

contract overlijdt Thomas Brokx. Hij wordt op 18 december 1789 te Engelen begraven. Wat we niet weten is wanneer Anna Maria Brokx-Suijkers overlijdt. Daarover kunnen we tot op heden niets terugvinden. Wat we wel weten is dat Gerrit Murray bij de invoering van het kadaster (1832) eigenaar is van het pand. Een koopakte is niet aangetroffen, maar het heeft er alle schijn van dat Murray het perceel heeft gekocht na het overlijden van Anna Maria Brokx-Suijkers. Dat kan vóór of in het jaar 1797 zijn geweest. Vervolgens heeft Murray het pand laten her- of verbouwen waaraan de gevelsteen haar herinnering draagt.

Maar hoe komt de ingemetselde gevelsteen dan op een andere locatie terecht? Ook daar kunnen we een theorie over opstellen. We gaan terug naar de eerste helft van de negentiende eeuw. Volgens een koopakte uit 1823 mag Gijsbertus Rutger Murray, de persoon wiens naam op de gevelsteen staat vermeld, zich eigenaar noemen van het perceel Graaf van Solmsweg 79a. Zijn zus Maria Margaretha Murray (1799-1869) wordt eigenaresse van het pand Graaf van Solmsweg 85 en trouwt later met Nicolaas Hagelaar (1801-1893). Een van hun dochters, Cato Hagelaar (1842-1925), runt daar later café en herberg De Gouden Engel.

Beide panden, alsook de tussenliggende panden, werden op 20 september 1858 door brand verwoest en vervolgens weer herbouwd. Vermoedelijk is bij de herbouw van Graaf van Solmsweg 85

de gevelsteen uit de verwoeste gevel verwijderd en ter bewaring gegeven aan de familie Murray. Het perceel Graaf van Solmsweg 79a bleef in eigendom van de familie Murray en het huis erop werd ook door hen bewoond. Via vererving ging het perceel over van vader op zoon. Van Nicolaas Murray (1827-1913) naar zijn zoon en burgemeester Gijsbertus Thomas Cornelis Murray (1863-1936) en uiteindelijk naar Nico Murray (1905-1993).

Als in 1904 het naastgelegen perceel Graaf van Solmsweg 79 openbaar wordt verkocht, aarzelt Gijs Murray geen moment en koopt het pand aan. Later is zijn weduwe Mechtilda Murray-Godschalx (1869-1956) in het pand woonachtig. Bij de bevrijding van Engelen, in oktober 1944, werd het pand verwoest, maar de schuur bleef gespaard van het oorlogsgeweld (*afb. 4*).

Een trieste aanblik na de bevrijding van Engelen in oktober 1944. Links het verwoeste pand. De achtergelegen schuur (met puntdak) bleef onbeschadigd.

De rode pijl op deze luchtfoto uit 1975 geeft de locatie van de gevelsteen aan.

Wanneer de gevelsteen in de achtermuur van de voormalige schuur werd ingemetseld is thans nog een raadsel. Zowel Han als ook de nakomelingen van de familie Murray, konden hierover geen uitsluitsel geven. Wat zeker aangenomen mag worden, is dat de gevelsteen voor de familie Murray een emotionele waarde heeft gehad. Dat gold zeker voor burgemeester Gijs Murray. Hij werd bij de geboorte genoemd naar zijn voorvader Gijsbert, de naam die op de gevelsteen prijkt.

Huidige situatie. Bij nummer 79 is de aangebouwde serre zichtbaar. Op het dak de overgang naar het uitgebreide deel (voormalige dokterspraktijk) aan de straatzijde.

Eind jaren zeventig werden de percelen Graaf van Solmsweg 79 en 79a aangekocht door de huisarts Han Marjot. Nummer 79 werd aan de straatzijde uitgebreid en het pand werd geheel ingericht als dokterspraktijk. Han was met zijn gezin woonachtig op nummer 79a. Later werd het perceel 79a verkocht en de voormalige dokterspraktijk op nummer 79 omgebouwd tot woonhuis waar Han zijn intrek nam.

HEEN EN WEER, HEEN EN WEER

Wilton Desmense

Weer mocht Heemkundekring Angrisa een voorwerp ontvangen dat een mooie herinnering vormt aan Engelen's verleden. Lange tijd was de route over Orthen de handigste weg naar de binnenstad van Den Bosch, net zoals menig fietser daar tegenwoordig nog steeds de voorkeur aan geeft.

Terwijl men nu om de Dieze over te steken gebruik kan maken van het fietspad over het viaduct, voer

Luchtfoto van de locatie van het veer van Somers.

tot juni 1958 het veer van Somers tussen de Diezekant en de Dieskant. Ter verduidelijking voor de jongelui onder onze lezers: de pont voer heen en weer tussen de Graaf van Solmsweg, ter hoogte van de schans van Engelen, en de Gemaalweg, waaraan het café van Somers stond (*afb. 7*).

Daar ontbrak een bord met de tekst 'Hier zet men koffie en over', maar aan de kant van Engelen was wel sinds 1894 een bel aanwezig: met behulp

Marie van den Wildenberg luidt de bel, Baptist Somers is al onderweg. Marie uit Den Bosch verkocht lappen stof aan huis.

daarvan kon de aandacht van de veerman worden getrokken (*afb. 8*). Van die bel en veerman Jean Baptist Somers (1887-1953) zijn enkele foto's in ons archief bewaard gebleven. Voetgangers werden overgezet met een roeiboot (*afb. 9*), voor auto's was er een trekpont (*afb. 10*).

Onlangs bezocht Anneke Heimeriks onze dinsdagse inloopochtend; zij overhandigde ons de bel van het veer voor onze historische collectie. We waren er natuurlijk blij mee. Bestudering van de foto's maakte echter duidelijk, dat het niet dezelfde bel was. Waarschijnlijk is die tijdens de oorlog door de Duitsers gestolen, zoals zij dat ook met kerkklokken hebben gedaan. Zodoende is er een nieuwe bel aangeschaft, die een nakomeling van de familie Somers ooit aan mevrouw Heimeriks heeft geschonken. Na het overlijden van Baptist werd de veerdienst door zijn weduwe Antonia van de Griendt (1887-1960) nog enige jaren in stand gehouden (*afb. 11*).

Dat was echter niet vol te houden: de baten bleven achter bij de onderhoudskosten. Daarom was er geen geld om een knecht in dienst te nemen om het veer te bedienen en moest de jongste dochter dat doen. Ondanks dat de bewoners van de Dieskant voor school- en kerkbezoek op het veer waren aangewezen, weigerde de gemeente Empel en Meerwijk, waartoe de Dieskant toen behoorde, subsidie te

Baptist met het "voetgangersveer".

Op de trekpont.

geven. Het veer werd tenslotte uit de vaart genomen (afb. 12).

Op 12 juni 1958 stond deze advertentie in de krant.

Ingekleurde huwelijksfoto uit 1917 van Baptist en Antonia.

En de Dieskanterers ...?

Zij begaven zich voortaan in een roeibootje naar Engelen. Als laatste zagen wij nog in de jaren '80 dagelijks Jeanne Jonkergouw met haar kinderen Piet en Anneke, die hier op de Kempenaarsschool zaten, overroeien.

ANGRISA BOEKUITGAVEN

Engelen tussen bevrijding en vrijheid

Auteur: Wilton Desmense
Angrisa Heemkundekring Engelen, 2020
120 blz., slappe kaft

Prijs Angrisa leden: €12,50
Prijs niet-leden: €15,00

De gebeurtenissen in Engelen en omgeving in de maanden tussen bevrijding en vrijheid. Er liepen veel militairen rond: Engelsen, Polen en vooral Canadezen. Aan hen wordt volop aandacht besteed. In intermezzo's komen zaken aan de orde, die verweven waren met de dagelijkse beslommeringen en tegelijkertijd voor ons in deze tijd boeiend om te lezen en zien!

Oorlogsvrijwilliger Garde Jager Veteraan

Auteur en uitgever: Cees Somers (zoon Kees), 2020
Ca. 500 blz, harde kaft

Prijs: €29,50

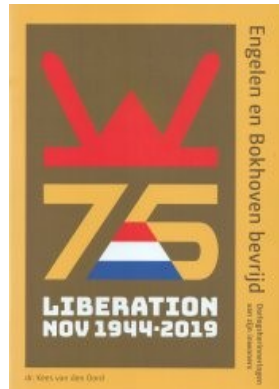

Een boek over Kees Somers. Een groot deel is gewijd aan het Indië-dagboek van Kees, die eind jaren veertig in Nederlands-Indië deel uitmaakte van het daar ingezette Regiment Jagers. Verder een familiegeschiedenis vanaf 1800. Daarin passeren Engelen en het veer de revue. Tenslotte de terugkeer van Kees op de Dieskant in 1948

Engelen en Bokhoven bevrijd

Auteur: Kees v.d. Oord
Engelens Belang, 2019
52 blz. slappe kaft

Prijs: €5,00

Historisch overzicht van de Tweede Wereldoorlog met bijzondere portretten van slachtoffers en oorlogsherinneringen van Engelenaren en Bokhovenaren. Met een voorwoord van burgemeester Jack Mikkers van 's-Hertogenbosch.

Meerwijk Buitenleven aan de Dieskant

Auteurs: Bertie Geerts en Rob Gruben
Angrisa Heemkundekring Engelen, 2019
232 blz., harde kaft
Prijs: €29,95

In dit boek volgen we de geschiedenis van 'kasteeltje Meerwijk' en zijn bewoners Kort na het midden van de achttiende eeuw verrees aan de Dieskant tegenover het dorp Engelen de buitenplaats 'Meerwijk', een van de eerste landhuizen van Nederland in Tudorstijl.

Boeken zijn te bestellen via de **Publicaties**-pagina op de website van Angrisa: <http://www.angrisa.nl> waar ook enige voorbeeld pagina's uit de boeken zijn in te zien.

Engelen Grensdorp aan de Dieze

Auteurs: B. Geerts, R. Gruben en M. Sturm-Vos
Angrisa Heemkundekring Engelen, 2011
256 blz., harde koft
Prijs: €29,95

Een uniek naslagwerk, waarmee zo compleet mogelijk de geschiedenis van Engelen is vastgelegd in een zeer leesbaar en rijk geïllustreerd boek. Het boek is geschreven door een tiental kenners van allerlei aspecten van de geschiedenis van dit dorp. Een must voor iedere Engelenaar!

Engelen en Bokhoven in grootmoederstijd dl 2

Auteur: Bertie Geerts
Europese Bibliotheek Zaltbommel, 2001.
80 blz., harde koft
Prijs €10,00

Vervolgvat op deel 1. 72 pagina's met ansichten / foto's van Engelen en Bokhoven in oude tijden voorzien van anekdotes en informatie.

De Kindercanon van Engelen.

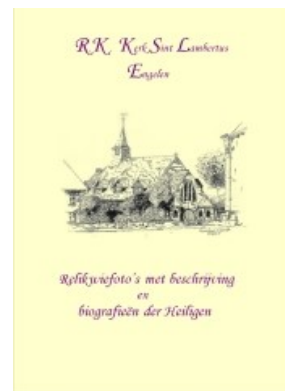
Auteurs: de kinderen Angrisa Heemkundekring Engelen, 2015
127 blz., slappe koft
Prijs: €10,00

Op de basisscholen in Engelen is extra aandacht geschonken aan de historie van Engelen. De kinderen van kindcentrum de Matrix hebben een canon van Engelen samengesteld.

R.K. Kerk Sint Lambertus Engelen.

Auteur: Albé van Heyst en Wilton Desmense
Angrisa Heemkundekring Engelen, 2010
52 blz., slappe koft
Prijs €5,00

Beschrijving met foto's van 24 relikwieën met de certificaten van echtheid die zich in de collectie van de R.K. St. Lambertuskerk te Engelen bevinden.

COLUMN

Wilton Desmense

Na de dikke jubileumuitgave van afgelopen december, is ons ledenblad *Heemwee* weer gekrompen naar normale proporties. Hopelijk vindt u de kwaliteit van de bijdragen van dit nummer niet navenant teruggelopen. We doen ons best, maar moeten ons soms afvragen of wat we opschrijven wel klopt.

Zo moest ik weer eens tot de conclusie komen dat de waarheid heen en weer kan gaan zoals de pont van Somers heen en weer ging - zie het artikel elders in dit blad - en dan in het midden blijkt te liggen.

Aanleiding was een foto met een auto, die net het veer afrijdt (afb. 13). Jean Baptist Somers staat ernaast en op de pont staan drie van zijn kinderen, vermoedelijk Tom, Josepha en Jan. Wie de twee mannen met de fiets en de handen in de zakken zijn, is niet bekend. Laatstbedoelde staat overigens op de rug gezien bij de veerbel op nog een andere foto (afb. 14). Maar wie zit in die Ford Deluxe 1935 met kenteken N-29300?

Wie belt de veerman?

De ingekleurde foto komt uit de collectie van het Stadsarchief. Hij is op maandag 1 november 1937 (Allerheiligen, in die tijd in het zuiden van Neder-

land een vrije dag) gemaakt door Fotopersbureau Het Zuiden van Frans Moussault. Dat was sinds 1935 gevestigd aan het Emmaplein 4, in het voormalige pand van De Volkskrant (afb. 15).

De foto van de auto op de pont is ook te vinden in het digitaal foto-archief van Angrisa. Daarbij wordt vermeld dat het de auto is van dokter (Gerrit) de Ridder uit Hedel; hij was tevens dokter in Engelen. Invoering

Fotopersbureau Het Zuiden in 1939

van het kenteken op de website deautovanmijn-opa.nl levert de informatie op, dat het in 1931 is verstrekt aan A.J.M. Lamers, een belangrijke Bosschenaar: hij was de obstetricus oftewel kinderarts August Lamers. In 1915 had hij toestemming gekregen een polikliniek voor zuigelingen-ziekten te beginnen in het toen geopende tweede deel van het nieuwe Groot Ziekengasthuis. Hij woonde vanaf 1926 aan de Koningsweg 4. Dat pand heeft een gevelsteen die illustratief was voor zijn beroep: een ooievaar (afb. 16). Aardig om te lezen is dat Lamers ook schrijver was van vele deskundige artikelen, zoals 'Ons eerste en oudste kledingstuk - het navelbandje' (*Tijdschrift Moederzorg*, jrg 3, 1926).

Dokter de Ridder was in het bezit van een motor. Er wordt althans in de krant melding gemaakt van een ongeluk, dat hem daarmee overkwam op 22 november 1940: *Toen gisteravond dokter G. de*

Gevelsteen
Koningsweg 4.
Kwint had
betrekking op het
aantal
gezinsleden!

bij een auto of bij een motor hoorde.
Dit alles maakt het echter onwaarschijnlijk dat de Ridder de bestuurder was van de auto op de pont. Hoe is dit verhaal in de wereld gekomen?

Van Bertie Geerts hoorde ik, dat het hem door oudere Engelenaren was verteld.

En wie zou er nou durven twijfelen aan het geheugen van oude Engelenaren!

Ridder alhier van de noodshipbrug komende (de Hedelse brug was door het Nederlandse leger bij de Duitse inval opgeblazen) het dorp wilde inrijden kwam hij met de motor, als gevolg van een nog niet opgeloste onfortuinlijke manoeuvre in botsing met een passeerende auto (afb. 17). Het voorgedeelte van de motor werd daarbij totaal verbrijzeld, maar de Ridder liep slechts een kwetsuur aan een pols op. Helaas weten we niet, of de goede dokter zich alleen per motor verplaatste. In 1945 werd hij in Engelen geregistreerd als eigenaar van een nieuw kenteken, waarvan niet bekend is of het

De opgeblazen verkeersbrug bij Hedel.

DE AMBTSKETEN VAN DE BURGEMEESTER

Wilton Desmense

18

Boven: De vlag van de gemeente Engelen.

Rechts: Het wapen van Engelen, uitgevoerd in emaille door Jan Siskens bij de 65ste verjaardag van Burgemeester Frans Kempenaars op 1 mei 1967.

19

A Op 16 november 1852 ondertekende koning Willem III (1817-1890) (*afb. 20*) een Koninklijk Besluit dat enkele dagen later in de Nederlandsche Staats-courant (nummer 277) werd gepubliceerd. Het initiatief was uitgegaan van de liberale Minister van Binnenlandse Zaken Thorbecke (1798-1872) (*afb. 21*). Hij gaf daarmee gevolg aan de Gemeentewet van 1851 'regelende de samenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen'.

De Gemeentewet was door Thorbecke zelf ontworpen. Op zijn beurt was die wet een uitvloeisel van de Grondwet van 1848, die eveneens onder zijn leiding tot stand was gekomen.

Artikel 76 van de Gemeentewet was gewijd aan de onderscheidingsteken van de burgemeester. Het desbetreffende Koninklijk Besluit zou ingaan op 1 januari eerstkomende en bepaalde, hoe het onderscheidingsteken eruit moest zien en wanneer het gedragen diende te worden.

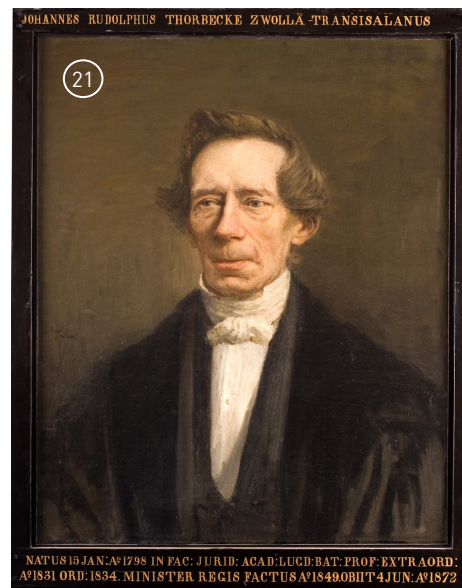
Het moest bestaan uit een zilveren penning met een doorsnee van veertig strepen (een streep was een duizendste el, ongeveer 1 millimeter); aan de ene zijde werd het Nederlands rijkswapen gegraveerd, aan de andere het gemeentewapen, of, als de gemeente geen wapen had, de naam van de gemeente. Voorts werd de penning hetzij aan een zilveren ketting, hetzij aan een oranje zijden lint op de borst gedragen. De ambtsketen werd gedragen tijdens de gemeenteraadsvergaderingen, wanneer de burgemeester in het openbaar bevelen gaf bij brand of verstoring van de openbare orde, en bij plechtige gelegenheden namens de gemeente aanwezig was.

Tot zover de rol van de rijksoverheid. Het woord of liever het initiatief lag nu bij de gemeente. Dat "ding" moest er komen en wie zou dat betalen? De minister adviseerde, hoewel hij de burgemeesters zelf draagkrachtig genoeg achtte, dat de gemeentes de kosten voor hun rekening zouden nemen. In dat geval bleef de ambtsketen altijd eigendom van de gemeente en diende een aftredend bestuurder die over te dragen aan zijn opvolger.

Boven: Koning Willem III.

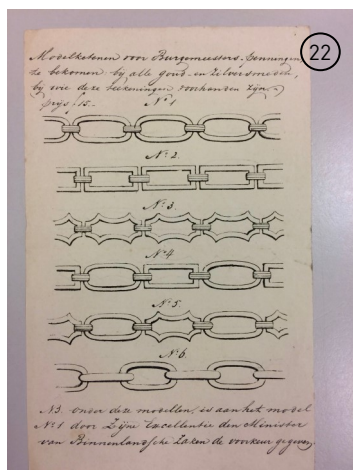
Onder: Minister Thorbecke.

Dus lag de bal in de beide gemeenten Engelen en Bokhoven bij hun gemeenteraden. Bokhoven betaalde in december 1852 een bedrag van 23 gulden aan P. Stokvis, boekdrukker in Den Bosch; deze had het werk laten uitvoeren door goud- en zilversmid Christianus van Gemert, die bijv. ook door Cromvoirt en Rosmalen werd ingeschakeld voor dit karwei. Ook Engelen besloot op 10 december het onderscheidingsteken voor rekening van de gemeente aan te schaffen. Burgemeester Franciscus van Calker (1805-1864) en wethouder Lambertus van der Doelen (1774-1862) stelden Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant daarvan in kennis. Nu wilde het toeval dat van Calker, in 1833 tot burgemeester van Engelen benoemd, sinds 1852 ook burgemeester was van Bokhoven. En voor zijn opvolger Adrianus H.E. de Bekker (1816-1889) gold hetzelfde. Toch konden zij ambtshalve niet dezelfde ketting gebruiken: een van beide zijden van de penning moest immers de gemeente aanduiden.

Eind februari 1853 werd op het Engelse gemeentehuis een brief bezorgd die gericht was aan de heren burgemeester en secretaris. Hij was afkomstig van de secretaris van Vught en had betrekking op de aanschaf van de ambtsketting.

Er was een voorbeeld aan toegevoegd van zes verschillende kettingen (afb. 22), met daarbij de opmerking dat de minister de voorkeur

22

Voorzijde van de Engelse penning.

23a

Achterzijde van de Engelse penning.

gaf aan model 1 (Bokhoven koos dat) en dat de prijs voor een ketting zonder penning 15 gulden bedroeg. In Engelen koos men voor model 4. Het werk werd gegund aan de in Schoonhoven geboren Bossche goud- en zilversmid Cornelius Huijvenaer (1796-1871), die een winkel had aan de Schapenmarkt 1. Deze had ook al geleverd aan de gemeenten Capelle en Vrijhoeven Capel voor 27 gulden inclusief penning. Het kostte de gemeente Engelen 24 gulden (afb. 23a+b).

Burgemeester van Calker beurde overigens een jaarsalaris van 75 gulden. Daar moet wel aan worden toegevoegd dat het in Engelen een part-time job was. Engelen volgde het voorbeeld van grote broer Den Bosch, waaraan Huijvenaar 34 gulden in rekening bracht. Mogelijk speelde in de keuze voor hem de voormalige burgemeester Verheyen een rol: Huijvenaar en hij behoorden beiden tot de bestuursleden van handboogschutterij *De Unie*, onderdeel van de gelijknamige sociëteit.

Overigens is de Bossche ambtsketen in 1966 vervangen door een nieuw exemplaar, geschonken door Bos en Kalis naar een ontwerp van Marius de Leeuw.

In 1971 bezegelden de waarnemend burgemeesters van Engelen (Kempenaars) en Empel (Bartels) de annexatie door Den Bosch met het overhandigen van hun ambtsketens aan de Bossche burgemeester (van de Ven) (*afb. 24*).

ACHTEROM BIJ...

DORPSTRAAT 29

Hans Kant

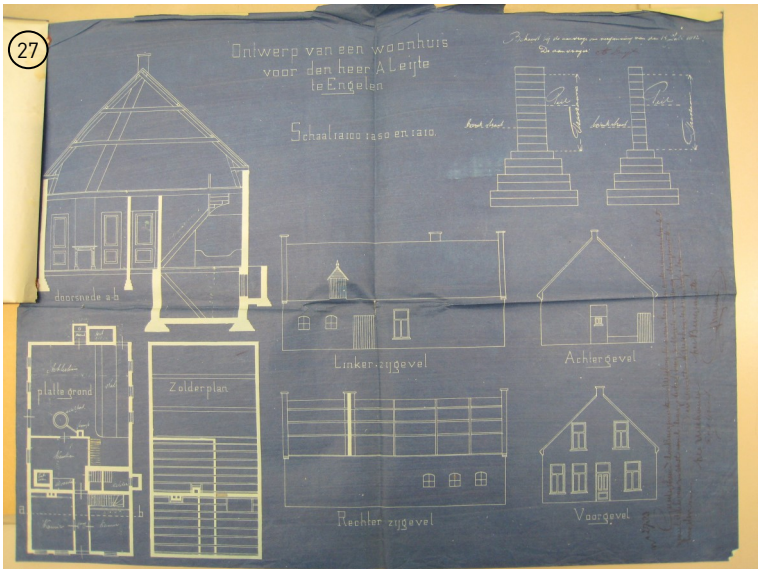
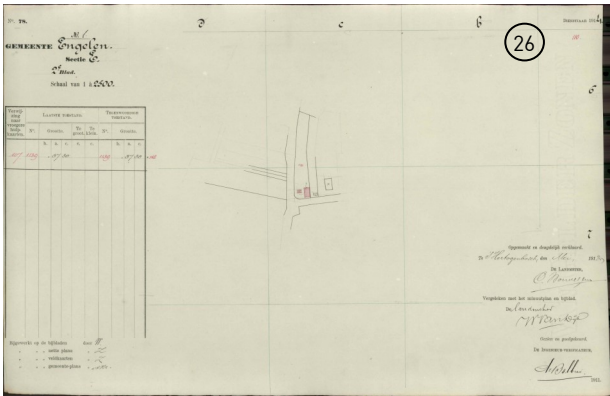
Op 15 juli 1912 vraagt Antonius Cornelis Leijte (1841-1921) een vergunning aan voor het bouwen van een woonhuis op een perceel grond aan de Dorpstraat (afb. 26+27). In datzelfde jaar bouwde hij op dat perceel reeds een landbouwschuur.

Wanneer Antonius overlijdt in 1921, blijft zijn dochter Anna Antoinetta Leijte (1887-1959) in het pand wonen en huwt in hetzelfde jaar Johannes Petrus Kusters (1889-1973).

Dorpstraat 29 in 1975.

1912 Kadastrale hulpkaart (onder) en bouwtekening (rechts) voor de vergunningaanvraag voor Dorpstraat 29.

In 1926 tijdens overstromingen komt de boerderij met “de voeten in het water” te staan (*afb. 28*).

Dorpstraat in 1926.

Het echtpaar Kusters-Leijte krijgt vijf dochters, Tonnie, Betsie, Dina, Jo en Willy, en één zoon Martien, die later het agrarisch bedrijf voortzet (*afb. 29*).

Achter de woning en parallel aan de huidige Schoolstraat zijn de bijgebouwen, een boomgaard en weiland gelegen.

Op een afbeelding uit de jaren vijftig zien we het echtpaar met vier van hun vijf dochters in de tuin met op de achtergrond het “Bondsgebouw”; dat was het verenigingsgebouw van Engelen, gelegen aan de huidige Kraanvogellaan (*afb. 30*).

Echtpaar Kusters-Leijte met dochters, Tonnie, Betsie, Dina, Jo en Willy, en zoon Martien.

Het is bijzonder om te zien hoe de omgeving er later uitziet, wanneer de kinderen van Martien poseren op dezelfde plaats (*afb. 31*).

In 1975 vindt tussen de Gemeente 's-Hertogenbosch en de fam. Kusters een ruiltransactie plaats van het pand Dorpstraat 29 (*afb. 25*). In verband met een voorgenomen wijziging in het bestemmingsplan "Kom En-

gelen" is het noodzakelijk om verplaatsing van het agrarisch bedrijf te realiseren. Het pand wordt een "burgerwoning met een passend erf" en de resterende grond zal benut worden voor aanvullende woningbouw: er werd gedacht aan bejaardenwoningen. De woning wordt verkocht aan de familie (Michiel) van Heumen en in 1981 worden acht bejaardenwoningen gerealiseerd (*afb. 32*).

De familie Kusters verhuist naar Henriettewaard 2a. Inmiddels is met Theo Kusters de vierde generatie werkzaam in het agrarisch bedrijf.

Angrisa Heemkundekring Engelen is opgericht op 10 maart 2010. De groep bestond echter al veel langer als werkgroep van Heemkundekring Onsenoort. Grondleggers van deze groep zijn Ton Verlaat, Anneke Heimeriks en Ans Vermeijden. Met het passeren van de statuten in 2010 werd Angrisa officieel een vereniging.

Contactgegevens

Secretariaat:
Sint Lambertusstraat 17
5221 BB Engelen

Algemeen contact email adres: info@angrisa.nl
Telefoon: 073 6311 702

Bankrek.nummer: NL43 RABO 0155 7799 23
KvK-nummer: 17270229

Website: www.angrisa.nl

HeemWee verschijnt 3 x per jaar

BOEIEND

VEELZIJDIG

HISTORISCH GOED